

## **ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Підготовка дітей до навчання у школі – проблема, що хвилювала педагогів і науковців упродовж декількох століть.

Прагнучи ввести маленьку дитину у світ знань, знайомлячи її з довкіллям, В.О. Сухомлинський, працюючи з дітьми 6-ти років, шукав найбільш ефективні шляхи підготовки їх до навчання у школі. Саме школа під блакитним небом допомагала дітям бачити і відчувати прекрасне, створювати й збагачувати словник, розвивати творчу уяву, мислення, уміти порівнювати, фантазувати, спілкуватися з однолітками, дорослими.

Василь Олександрович писав: «Дитина мислить... Це означає, що відповідна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) навколишнього світу і через найтонші нервові клітини – як через канали зв'язку – йдуть сигнали...» [5, с. 33]. Педагог прагнув зробити навчання цікавим, бажаним. На його думку, спостерігаючи за красою навколишнього середовища, дитина набуватиме «добрих почуттів, сердечних стосунків», знайомлячись із довкіллям – набуватиме знань. Працюючи з дітьми, педагоги опиралися на дослідження науковцями психічного, розумового, фізичного розвитку дитини-дошкільника, які висвітлювалися у спеціальній вітчизняній літературі, починаючи вже з 20–30-х років ХХ-го століття.

30-ті роки ХХ-го століття були зумовлені потребою індустрії у великій кількості кваліфікованої робочої сили, яка поставила школи на шлях політехнізації, хоча насправді то був шлях ремісництва. Формувалася модель нової людини – «людини-гвинтика» – виконавця планів керівництва. Через освіту нівелювалася людська свідомість шляхом витіснення з навчальних закладів гуманітарних предметів, на яких базуються мораль, ідеали, погляди на життя [3, с. 48]. Проте, на це свого часу звертав увагу і надавав великого значення В. Сухомлинський, піклуючись про всебічний розвиток особистості.

У статті «Принципи побудови педагогічного процесу в дитячому садку», що міститься у книзі «Педологічні шляхи дошкільного виховання» (1931 р.) [4], С. Моложавий висвітлював періоди психічного, розумового, фізичного розвитку дитини-дошкільника.

Перший етап розвитку характеризувався швидким темпом росту пристосовницьких процесів.

На другому етапі спостерігається динаміка росту, неперервна, прихована перебудова апарата реагування. Це дає можливість дитині краще опановувати знаннями, вміннями і навичками, необхідними їй для навчання у школі.

Увесь шлях росту, розвитку й формування дитини група дослідників на чолі з С. Моложавим представила у вигляді семи параметрів:

- соціально-класова спрямованість;
- виробничо-трудова спрямованість;
- побутова;
- багатство й диференціювання дитячих реакцій;
- складність і організованість дитячих реакцій;
- рухливість і стійкість дитячих реакцій;
- органічні реакції дітей [4].

Працюючи над формуванням особистості, готуючи дітей до навчання у школі, В. О. Сухомлинський вдумливо підходив до розвитку в кожній дитині зазначених складових, створюючи певні ситуації й обережно підводячи дітей до їх вирішення. Прикладом можуть слугувати: ситуація з хризантемами, «подорож» у колгоспне зерносовище, до умільців – слюсарів, токарів та ін. [5].

Перша складова – *«соціально-класова»* за С. Моложавим передбачала характеристику розвитку дитини з боку її класових установок і колективізму. Розвиток дитини за класовими установками, на думку групи науковців і педагогів (К. Моложава, В. Торбек, І. Мальцер, А. Чехова, Е. Лейкіна), може відповідати одному із шести ступенів, які мають таку характеристику:

*нульовий ступінь* – антипролетарська установка;

*1-й ступінь* – пасивна пролетарська (позитивне ставлення до зовнішніх моментів без активної установки на боротьбу);

*2-й ступінь* – класовий індивідуалізм (байдужість до подій, угруповань, боротьби);

*3-й ступінь* – пасивна пролетарська установка (позитивне ставлення до зовнішніх моментів, явищ, подій, символіки, без активної участі в боротьбі);

*4-й ступінь* – активна пролетарська установка (позитивне ставлення до явищ, подій з установкою на боротьбу);

*5-й ступінь* – комуністична спрямованість (інтернаціоналізм, антирелігійність, ініціативність в моментах).

Розвиток почуття колективізму теж передбачає шість ступенів:

*нульовий ступінь* – активний індивідуалізм (порушення інтересів інших, протидія колективу, опирання під час залучення до колективу);

*перший* – пасивний індивідуалізм (на першому плані свої інтереси, відмова в допомозі, але не заважає іншим);

*другий ступінь* – просте спілкування (рачується з інтересами інших, випадкова допомога, підчиняється колективним вимогам, поки не порушені його інтереси);

*третій* – пасивний колективізм (підкорення особистих інтересів інтересам інших, сумісні дії для загальної мети без попередньої домовленості);

---

*четвертий* – активний колективізм (колективні дії за попередньою домовленістю, захист інтересів колективу);

*п'ятий ступінь* – колективна обумовленість усієї поведінки (ініціативність і активність в інтересах колективу, активний захист колективних норм) [4, с. 7].

Щодо **виробничо-трудової** спрямованості, то особистість у своєму розвитку може перебувати на таких ступенях:

*нульовий ступінь* – активна антитрудова установка (відмова від роботи, активно-негативне ставлення до праці інших);

*перший ступінь* – пасивна нетрудова установка (відмова від роботи, вибори більш легкої діяльності, зневажливе ставлення до праці інших);

*другий* – виробничо-трудова індіферентизм (задовольняється будь-яким результатом, байдуже ставлення до праці інших);

*третій* – пасивно-трудова установка (позитивно реагує на трудову ситуацію, під час роботи трудова установка підтримується додатковими стимулами, інтерес до праці інших);

*четвертий ступінь* – активно-трудова установка (береться сама за роботу, отримує емоційне задоволення під час роботи);

*п'ятий* – широка трудова спрямованість (проявляє трудову ініціативу, стимулює до праці інших, максимально зацікавлений у результативних досягненнях) [4, с. 9].

**Побутова спрямованість** передбачає визначення рівня розвитку дитини з боку гігієнічних і культурних установок. Ставлення до старого й нового побуту.

Характеристику визначення обсягу досвіду, орієнтування в предметах, явищах, розмежування предметів за групами передбачає четверта складова – **багатство й диференціювання дитячих реакцій**, яка має такі стадії:

*нульова стадія* – відсутність найпростіших диференціювань;

*перша стадія* – диференціювання предметів і явищ за декількома конкретними ознаками (2–3 ознаки);

*друга стадія* – диференціювання предметів і явищ за основними ознаками при деяких деталях (об'єднує предмети в групи за основними життєвими ознаками – зародження класифікації);

*четверта* – диференціювання предметів і явищ за основними й детальними ознаками й співвідношеннями (поєднує предмети в групи за основними й додатковими ознаками – поглиблення класифікації);

*п'ята* – диференціювання предметів і явищ на основі попереднього урахування й співставлення ознак і співвідношень (групує предмети, відволікаючись від конкретних ознак – зародження поняття) [4, с. 10].

Складова **«Складність і організованість дитячих реакцій»** допомагає визначити, на якій стадії розвитку знаходиться дитина щодо співвідношення і зв'язку своїх дій та висловлювань; який тип зв'язків, тип пристосування до нових умов.

Шоста складова характеризує *рухливість і стійкість дитячих реакцій*, визначаючи стадію подовженості у дитини затримки на певному процесі, гальмування сторонніх подразників, закінченість процесу, збереженість установки після процесу.

*Нульова стадія* – повна відсутність стійкості;

*перша* – нетривала затримка на одному й тому ж процесі;

*друга стадія* – затримка на одному й тому ж процесі 5–10 хвилин;

*третья* – затримка на процесі до його завершення в межах 15–20 хвилин;

*четверта* – тривала затримка на процесі в межах 25–50 хвилин;

*п'ята стадія* – тривала затримка на процесі до години й більше (збереження активної установки після процесу) [4, с. 11].

Сьома складова «*Органічні реакції дітей*» дає можливість визначити рівень розвитку дитини в її руховій сфері й рівень пристосування робочих поз дитини.

За допомогою такої шкали науковці відстежували шляхи розвитку дитини певного середовища й віковий рівень цього розвитку з метою систематизації фактів і виявлення прихованих поведінкових установок і функцій для проведення координаційної діяльності педагога з дітьми, спрямовуючи на них свої педагогічні впливи.

Дослідження показали, що вирівнювання рівня розвитку дітей і типу поведінки відбувається відповідно до вирівнювання класово-виробничих поведінкових типів.

Виховуючи дії і вчинки дітей, педагоги і науковці виходили із запитів, подій та факторів оточуючого середовища. Адже саме довкілля є важливим чинником розвитку особистості: діти його відтворюють у малюнках, іграх, вчинках, окремі його елементи використовують під час розумових операцій (класифікація, серіація, узагальнення, умовисновки та ін.). Саме ці ідеї і стали провідними в роботі з дітьми великого педагога В. О. Сухомлинського.

На їх думку, всебічному розвитку особистості буде сприяти продумане чергування різних типів організуючих (режимних) моментів у роботі з дітьми [4].

С. Моложавий і К. Моложава, опублікувавши в 1931 р. книжку «Педологічні шляхи дошкільного виховання» [4], у розділі «Принцип політехнізму в роботі дитячого садка» дають визначення поняття «політехнізм»: «це оволодіння настільки тонкими, глибокими, реорганізуючими функціями, орієнтирами і навичками, оволодіння настільки цілісним охопленням виробничого процесу, що це робить людину пристосованою до швидкого оволодіння і створює готовність до роботи в багатьох виробництвах, однаково, як матеріального, так і інтелектуального порядку» [4, с. 68]. Тобто перехід кількості в якість у понятті політехнізму.

У статті нівелюється попереднє розуміння політехнізму як оволодіння знаннями й навичками в декількох професіях (багатопро-

---

фесіональність), мистецтвах, нівелюється поняття «обдарованість» (при ручних способах виробництва). Адже перехід із одного виду виробництва на інший був важким і вимагав попередньої підготовки (тривалої).

У 1933 р. виходить з друку стаття Ф. С. Левінширіної «Як провести організоване заняття в дошкільному закладі».

Надаючи великого значення в розвитку дитини навчанню, науковець наголошувала на його виховній ролі, на розвитку таких якостей, як уважність, самостійність, самоконтроль, організованість, впевненість [2]. Ф. Левінширіною було внесено в режим дня дітей, які перебувають у дитячому садку, певну кількість занять, визначено їх тривалість. Саме такий підхід до організації життя дітей в дошкільних закладах зберігається і до нині. А саме і у молодшій групі вона пропонувала проводити 1–2 організованих заняття (по одному у першу і другу половину дня) тривалістю до 15 хв., якщо це стосується праці, ліплення, малювання та інших видів продуктивної діяльності. Щодо бесід і читання книг – тривалість таких занять мала коливатись від 5 до 8 хвилин. Середня група – 2 заняття протягом дня тривалістю 20–25 хв. У старшій групі кількість занять збільшується до 3-х тривалістю 30–35 хв., хоча для бесід і розповідей науковець відводила 10–15 хв.

Працюючи з дітьми 6-ти років, В. О. Сухомлинський обережно ставився до подачі дітям нових знань, до тривалості занять, використовуючи в роботі рекомендації науковців і власний досвід.

У збірці матеріалів з деяких питань дошкільного виховання, підготовленій центральним науково-методичним кабінетом з дошкільного виховання в 1940 році, Л. Е. Йоффе в своїй статті «Фізичне виховання в дитячому садку» назвав основні засоби виховання, що впливають на фізичний розвиток дітей і є найважливішими і життєво необхідними: гігієна дітей, правильне харчування, використання природних факторів природи, піклування про слабких дітей, індивідуальний підхід до дітей [1, с. 3]. Саме індивідуальний підхід до дітей був основною формою роботи В. Сухомлинського.

Ці завдання були першочерговими і для вихователів дитячих садків.

З метою забезпечення правильного фізичного виховання дитини в дитячому садку, вихователям і завідуючим рекомендувалося, крім прийняття участі в заходах, що організовують обласні дошкільні методкабінети (гуртки, методоб'єднання), знайомитися із літературою по фізичному вихованню, стимулювати консультації вихователів у лікарів. Саме такі рекомендації отримували від Василя Олександровича педагога Павлиської школи – його колеги й однодумці.

Отже, уміле використання В. О. Сухомлинським в роботі з дітьми сучасних досліджень, власного досвіду дало вагомі результати в підготовці їх до навчання у школі, у всебічному розвитку кожної особистості.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. В помощь воспитателю детского сада // Сб. материалов по некоторым вопросам дошкольного воспитания. – М. : Гослестехиздат, 1940. – 100 с.
2. Левинширина Ф. С. Как провести организованное занятие в дошкольном учреждении / Ф. С. Левинширина. – М. : Наркомпрос РСФСР, 1933. – 15 с.
3. Мельничук О. С. Історія педагогіки України / О. С. Мельник. – Кіровоград : КДПУ ім. В. К. Винниченка, 1998. – 169 с.
4. Моложавый С. С. Педологические пути дошкольного воспитания / С. С. Моложавый, Е. Е. Моложавая. – М.-Л. : Госуд. учебно-пед. изд-во, 1931. – 143 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–282.